Tercihli Ticaret Anlaşmaları

Tercihli ticaret nasıl gelişti?

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve kolaylaştırılması yönündeki ilk önemli adımlar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının (GATT) imzalanması ile atıldı. Bu yöndeki çalışmalar ve ülkeler arasındaki ikili, bölgesel ve çok taraflı ekonomik işbirlikleri 1980'li yılların başından itibaren daha da ivme kazandı. Uluslararası ticarette geçerli olan tarife engelleri giderek kaldırılırken, dünya ticaretinin hacminde ve hızında büyük artış gerçekleşti. Teknolojideki hızlı gelişmenin de etkisiyle, üretim süreçleri yeniden şekillendi. Bunlara ulaşım imkanlarındaki artış da eklenince, ülkelerin arasındaki coğrafi uzaklıklar, mal ve hizmetlerin dünya üzerindeki hareketini sınırlayan bir faktör olmaktan çıktı. 1990'lı yıllara gelindiğinde dünya ticaretindeki kuralları düzenleyen çerçeve, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ile kurulan yapıdan Dünya Ticaret Örgütü'ne evrildi. Uluslararası ticaret tek bir çatı altında düzenlenir ve yönlendirilir hale geldi. Ancak, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla DTÖ bünyesinde yürütülen çalışmalar dünya ticaretinin güncel ihtiyaçlarını karşılamak bakımından yetersiz kaldı. Çok taraflı ticaret sistemi, ülkelerin dünya ticaretinden aldıkları payı artırma isteğine ve yeni pazar arayışlarına cevap veremediği için ülkeler ikili ve bölgesel ölçekte tercihli ticaret anlaşmaları yapmaya yöneldiler. Bu gelişmeler dünya ticaretinde "tercihli ticaret" olgusunun yaygınlaşmasını ve kapsamının genişlemesini sağladı.

"Tercihli ticaret" ne demektir?

İki ülke veya ülke grubu arasında imzalanan ticaret anlaşmaları uyarınca, anlaşmaya taraf ülkelerden biri menşeli olan ürünler, anlaşmanın diğer tarafında yer alan bir ülkeye ithal edilirken indirimli bir gümrük vergisi uygulanır ya da hiç gümrük vergisi alınmaz. Bu durumda, ithalatçı ülke açısından anlaşmaya taraf olan diğer ülkelerden ithalat yapmak, üçüncü ülkelerden (anlaşmaya taraf olmayan başka ülkelerden) ithalat yapmaktan daha avantajlı hale gelir. Bu yapı, ticaret anlaşmasının tarafı olan ülkelerin birbirlerinden mal tedarik etmelerini sağlar ve taraflar arasındaki ticareti arttıran bir sonuç doğurur. Taraf ülkelerin aralarındaki ticarette, tek taraflı veya karşılıklı olarak, "tercihli tarife", "tercihli rejim" veya "taviz" olarak adlandırılan vergi muafiyeti ve indirimleri uygulanmasını öngören; bu nedenle de başka ülkelerle değil, anlaşmanın tarafları arasında ticaret yapmayı tercih etmelerini sağlayan bu anlaşmalar "tercihli ticaret anlaşmaları"; bu anlaşmaların tarafları arasında yapılan ticaret ise "tercihli ticaret" olarak adlandırılır. Tercihli ticaret anlaşmalarının en çok görülen şekli "serbest ticaret anlaşmaları"dır. STA'larda, gümrük birliğinden farklı olarak, taraf ülkeler kendi aralarındaki gümrük vergilerini kaldırır veya bu vergilerde indirim yapar; ancak üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulamazlar. Gümrük birliklerinde serbest dolaşım ilkesi geçerliyken serbest ticaret anlaşmalarında menşe kuralları uygulanır. Serbest Ticaret Anlaşmaları, uluslararası ticaretteki diğer işbirliği modellerine göre daha esnek yapıda oldukları ve taraflarına kapsamlı tercihler yapma imkanı verdileri için giderek yaygınlaşmaktadır. Tercihli ticaret anlaşmaları ile kurulan tercihli ticaret sisteminden yalnızca anlaşma ile belirlenen menşe kurallarını ve diğer koşulları karşılayan taraf ülkeler menşeli eşya yararlanabilir. Eşyanın menşei ve menşe kuralları hakkında daha fazla bilgi almak için tıklayınız.

Türkiye'nin tercihli ticaret anlaşmaları hakkında bilinmesi gerekenler:

Türkiye'nin dış ticaret politikasında ve uygulamalarında tercihli ticaret anlaşmalarının önemli bir yeri vardır. Bu anlaşmaların tarihsel gelişimine bakıldığında 1980 yılının bir milat olduğu görülür. Türkiye, 1980 yılında ekonomik anlamda bir yeniden yapılanma gerçekleştirdi. "24 Ocak 1980 Kararları" olarak bilinen bir dizi karar yürürlüğe konularak serbest piyasa ekonomisine geçildi. Bu kararlar ticarette dışa açılmayı da içeriyordu. Böylece, ihracata dayalı yeni ve serbest bir dış ticaret politikası benimsendi. İhracatın arttırılması, yeni pazarlara erişim sağlanması ve serbest ticaretin geliştirilmesi hedeflendi. Türkiye'nin ilk serbest ticaret anlaşması 10 Aralık 1991 tarihinde imzalanan ve 1 Nisan 1992 tarihinde yürürlüğe giren EFTA-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması'dır. EFTA tarafı, İsviçre, Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn ülkelerinden oluşur. Türkiye'nin dış ticaret politikasında tercihli ticaret anlaşmalarına yer vermesini sağlayan belirleyici unsur, Avrupa Birliği ile kurulan Gümrük Birliği'nin 1 Ocak 1996 tarihinde tamamlanması oldu. Gümrük Birliği uyarınca Türkiye, Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası'nı üstlenme yükümlülüğü altına girerek, Gümrük Birliği dışındaki ülkeler ile ticaretinde Avrupa Birliğinin tercihli ticaret sistemini benimsedi.
Türkiye'nin Avrupa Birliği ile kurduğu Gümrük Birliği'nin yanı sıra, 1990'lı yıllardan itibaren çok taraflı ticaret sisteminde küreselleşmenin ve bölgeselleşmenin etkileri ortaya çıkmış ve tercihli ticaret ağları genişlemeye başlamıştı. Bu çerçevede Türkiye, genişleyen tercihli ticaret ağlarına katılmak ve Gümrük Birliği'nden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla, başta Avrupa Birliği'nin serbest ticaret anlaşması (STA) imzaladığı ülkelerle olmak üzere, karşılıklı yarar esasına dayalı serbest ticaret anlaşmaları imzalamış ve imzalamaya devam etmektedir. Türkiye'nin bugüne kadar STA imzalamış olduğu ülkeler ve halihazırda STA imzalamak üzere müzakere yürüttüğü ülkeler hakkında güncel ve detaylı bilgi edinmek için tıklayınız. İki ülke veya ülke grubu arasındaki bir tercihli ticaret anlaşmasının kapsamına giren ve anlaşmanın öngördüğü koşulları sağlayan ürünlerin, anlaşmaya taraf olan ülkeler arasındaki ticaretinde, karşılıklı olarak vergi muafiyeti ve indirimleri yapılır. Gümrük birlikleri ile kurulan ticaret yapısı malların serbest dolaşımı ilkesine dayalı iken, tercihli ticaret anlaşmaları kapsamında yapılan ticarette "malın menşei" dikkate alınarak konulan kurallar geçerlidir. Menşe kavramı ve menşe kuralları ile ilgili ayrıntılı bilgi almak için tıklayınız.
Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki tarım ürünleri ve AKÇT ürünleri ticaretinin gümrük birliği kapsamında girmediğini; bu ürünlerin Türkiye ile AB arasında karşılıklı olarak belirlenen bir tercihli rejime tabi tutulduğunu hatırlatalım. Tarım ürünleri ve AKÇT ürünlerinin Türkiye ile AB arasındaki ticareti serbest dolaşım esasına değil, menşe esasına dayanmaktadır. Dış ticaret işlemlerinde kullanılan ve eşyanın tercihli ticaret anlaşmalarına göre menşeini veya gümrük birliğine göre serbest dolaşım statüsünü gösteren belgeler hakkında daha fazla bilgi almak için tıklayınız.

Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi nedir?

Tercihli ticaret anlaşmalarında, vergi muafiyeti ve indirimi anlaşmaya taraf ülkeler arsında karşılıklı olarak uygulanabileceği gibi, tek taraflı olarak da

uygulanabilir. Türkiye'nin STA imzaladığı ülkeler ile olan ticareti karşılıklı olarak taviz verilmesi esasına dayalıdır. Tek taraflı olarak tercihli tarife uygulanması esasına dayalı olan düzenlemelerde ise Türkiye anlaşmaya taraf olan diğer ülkeye veya ülke grubuna vergi muafiyeti veya indirimi tanır; ancak bu ülkeler veya ülke grupları Türkiye'ye herhangi bir taviz tanımazlar. Türkiye açısından bunun tek örneği, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS) kapsamındaki dış ticaretidir. GTS, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) ile Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) çerçevesinde oluşturulmuş bir ekonomik işbirliği sistemidir. Bu sistemde, gelişmiş ülkeler, gelişme yolundaki (GYÜ) ve en az gelişmiş ülkelere (EAGÜ) uyguladıkları gümrük vergilerini tek taraflı olarak kısmen veya tamamen kaldırırlar. GTS, gelişme yolundaki ve en az gelişmiş ülkelerin ihracat gelirlerini artırmak ve uluslararası ticaretten daha fazla pay almalarını sağlamak amacıyla kurulmuş bir sistemdir. Aynı zamanda bu ülkelerin gelişmiş ülkeler pazarlarındaki rekabet gücünün artırılması ve ekonomilerine katkı sağlanması hedeflenir. Türkiye, Avrupa Birliği ile kurduğu Gümrük Birliği uyarınca Avrupa Birliğinin ticaret politikasına uyum sağlama yükümlülüğü kapsamında, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemini, 1 Ocak 2002 tarihi itibarıyla uygulamaya koydu. Türkiye'nin tek taraflı olarak taviz uyguladığı ürünlerin ve ülkelerin listesi 2001-2004 yılları arasında her yıl İthalat Rejim Kararı ekinde yayımlanmıştır. GTS kapsamında GYÜ ve EAGÜ ülkelerine tanınan taviz uygulaması sınırlı sayıda eşyayı kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle, GYÜ ve EAGÜ'lerden yapılan tüm ithalatta gümrük vergisi muafiyeti veya indirimi yoktur. Türkiye'nin GTS kapsamındaki tanıdığı vergi muafiyeti veya indiriminden yararlanmak için, GTS kapsamına giren bir ürünün GTS kapsamına girem bir ülke menşeli olduğunu gösteren Form A Menşe Belgesinin ithalat sırasında gümrük idaresine sunulması gerekir. GTS uygulaması tek taraflı taviz verilmesi esasına dayandığı için, Türkiye'den bu ülkelere yapılacak ihracatta bir vergi indiriminden veya muafiyetinden faydalanılması söz konusu değildir.

Tercihli rejimden nasıl faydalanılır?

Bir tercihli ticaret anlaşmasının tarafi olan iki ülke arasında ticarete konu edilen bir malın, o anlaşma ile oluşturulan tercihli rejimden faydalanması için aşağıdaki koşulların sağlanması gerekir:

1. Eşya tercihli ticaret anlaşması kapsamında olmalıdır.
2. Eşya tercihli ticaret anlaşması ile belirlenen tercihli menşe kurallarını karşılamalı ve menşeli olmalıdır.
3. Eşyanın tercihli ticaret anlaşması hükümleri çerçevesinde menşeli olduğunu gösteren geçerli bir menşe ispat belgesi düzenlenmiş olmalıdır.
4. Eşya, aralarında tercihli ticaret anlaşması olan ithalatçı ve ihracatçı ülke arasında doğrudan nakledilmiş olmalıdır.

Not: Bu sayfada yer alan metinler, görseller ve videolar, yalnızca bilgilendirme amacıyla hazırlanmış olup, gümrük ve dış ticaret mevzuatı hükümleri yerine geçmez. Bu sayfada yer alan bilgilerle ilgili yasal düzenleme; 4458 sayılı Gümrük Kanunu, Türkiye ile Avrupa Topluluğu Arasında Oluşturulan Gümrük Birliği'nin Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında 2006/10895 sayılı Karar, 75/7606 sayılı İthalat Rejimi Kararı ve bunlara bağlı ikincil mevzuat ile 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 22. Maddesi çerçevesinde yürütülen tercihli ticaret uygulamalarına ilişkin mevzuat'ta yer almaktadır.